Һаглы тәләб вә зәрури тәдбирләр

«Јазычыларын валидеји вә мүәллимләрлә бәрабәр, чијин-чијинә, өвладларымызын тәрбијәси илә јахындан мәшғул олмалары» барәсиндә һәм валидеји, һәм дә мүәллимләр адындан һөрмәтли Нилуфәр мүәллимин јазычы вә нәшријјатлар гаршысында гојдуғу тәләбләр тамамилә јерли вә һаглыдыр. Редаксија мәни һәмин мәктубла таныш етдикдән сонра бу тәләбләрин маһијјәти вә өдәнилмә тәдбирләри һаггында мүлаһизәләрими мүхтәсәр сөјләмәјә бир еһтијаҹ дујдум.

IV—VII синиф шакирдләри тәхминән 10—14 јашлы јенијетмәләрдир. Бу јашлар дүнјакөрүшү—идеоложи вә бәдии тәрбијә нөгтеји-нәзәриндән ушагларын ән һәссас дөврү, илк ушаглыгдан јенијетмәлик, илк ҝәнҹлик дөврүнә, јә'ни һәјат вә мүһити шүурлу сурәтдә дәрк етмә дөврүнә кечид мәрһәләсидир. Буну әдәбијјат саһәсинә кечирсәк, демәк олар ки, бу дөвр тәмсилвари ушаг нағыллары аләминдән әфсанәви, тарихи вә мүасир гәһрәманлыг дастанлары, һекајә, повест, романлар аләминә кечид дөврүдүр. Бу дөврдә ушагларын хәјал вә тәсәввүрүндә куклалар, ојунчаг гылынҹ, тахта ат артыг дастан вә роман гәһрәманлары әфсанәјә јахын һәгиги һәјат, әфсанәви гәһрәманлыглара бәнзәр һәјати һадисә вә бунлары јарадан гәһрәманларла әвәз олунмаға башлајыр. Одур ки, бу дөврдә јенијетмәләрин ән севимли китаблары мәһз белә гәһрәманлыглардан данышан, јахшы мә'нада маҹәралы поема, һекајә вә романлардыр. Әлбәттә, бунларын мүтләг вә јалныз әфсанәви, јахуд тарихи мәзмунда олмасы ваҹиб дејил, һәтта әксинә,—мәзмун мүасир оларса, әсәр даһа мараглы вә фајдалы олар: мәсәлән, халгымызын өз истиглалијјәт вә азадлығы уғрунда та гәдим заманлардан бәри апардығы мүбаризәдә мисилсиз фәдакарлыг ҝөстәрмиш гәһрәман оғул вә гызларынын һәјатындан: Бөјүк Вәтән мүһарибәси гәһрәманларынын вә нәһајәт, хәрифләмиш Маонун фитнәкарларына гаршы чарпышмаларда ахан ганлары һәлә гурумамыш иҝид сәрһәдчиләримизин һәјатындан поемалар, дастанлар, һекајәләр, повестләр, романлар... Еләҹә дә јарадыҹы зәһмәт просесиндә Хәзәрин ҹошгун далғалары гојнунда, әлдән-ајагдан узаг гарлы дағларын зирвәләриндә, јерин дәрин гатларында вә ја фабрик-заводларда, тарлаларда гәһрәманлыг харүгәләри ҝөстәрән зәһмәт адамларынын, космос фатеһләринин нағыл вә әфсанә' гәһрәманларыны көлкәдә гојан шүҹаәтләрини әкс етдирән әсәрләр...

Бизим әдәбијјатда белә әсәрләр вармы?

Истәр әдәби ирсимиздә, истәр мүасир әдәбијјатымызда белә әсәрләр «кифајәт гәдәр» олмаса да, һәр һалда вардыр. Амма бунларын бә'зиләри хүсусән дил вә ифадә хүсусијјәтләринә ҝөрә јенијетмәләрә мүәјјән дәрәҹәдә ишләнмәдән тәгдим едилә билмәз.

Иш бурасындадыр ки, бизим бә'зи мүәллимләрин индики, ушагларымызын мә'нәви инкишаф сәвијјәси һаггында тәсәввүрләри о гәдәр дә дүзҝүн дејилдир. Мәсәлән, Русија мәктәбләринин IV—VII синифләринин дәрсликләринә һәм синифдә кечмәк, һәм дә әлавә оху үчүн Пушкинин, Лермонтовун, Толстојун, Туркеневин, еләҹә дә мүасир совет јазычыларынын ән санбаллы, ири һәҹмли әсәрләри дахил едилдији һалда, биз өз әдәбијјатымыздан бу сәвијјәдә вә санбалда олан әсәрләри бу јашлы ушагларымыз үчүн чәтин һесаб едирик, онлара «рәва» ҝөрмүрүк. Онларын оху даирәләрини мәһдудлашдырырыг. Бу мәсәлә һәмин синифләр үчүн дәрсликләр тәртиби вә әлавә оху—мүталиә материалы нәшри илә мөһкәм бағлыдыр. Бу мүһүм тәрбијәви ишин чохданкы иштиракчыларындан бири кими өз мүлаһизәләрими билдирмәји фајдалы һесаб едирәм.

Сов.ИКП вә ССРИ Назирләр Советинин орта үмумтәһсил мәктәбләринин ишләринин тәкмилләшдирилмәси тәдбирләри һаггындакы гәрары илә һазырда бүтүн өлкәмиздә олдуғу кими, Азәрбајҹанда да орта мәктәбләр үчүн јени сабит дәрсликләр јаранмагдадыр. Шүбһәсиз ки, әдәбијјатымызын сон 10—15 ил әрзиндә әлдә етдији наилијјәтләрдән истифадә илә, дәрсликләри мәзмун вә кејфијјәтҹә чүр'әтлә јениләшдирмәк зәруридир. Бурада бу барәдә әтрафлы данышмаға имкан олмадығындан, бу умуми мүлаһизә илә кифајәтләниб, IV—VII синиф шакирдләринин билаваситә дәрсдән кәнар оху—мүталиә мәсәләсинә кечәк. Лајиһә—програма ҝөрә, мәсәлән, IV синиф дәрслијиндә шакирдләрин оху материалы үч һиссәјә ајрылыр: синифдә охунаҹаг материал, әлавә оху материалы вә синифдән хариҹдә охунаҹаг материал. Дәрслијә, нәзәрдә тутулдуғу кими, јалныз синифдә охунаҹаг материал дахил едиләрсә, шакирдләрин оху даирәси сон дәрәҹә мәһдудлашар. Чүнки әлавә оху үчүн нәзәрдә тутулан материал ајры китаб һалында јохдур вә бунлары тапыб охумаг нәинки рајон вә кәнд, һәтта Бакы мәктәблиләри үчүн дә мүмкүн дејилдир. Она ҝөрә дә мәктәблиләри һеч олмазса дәрсдән әлавә минимум оху материалы илә тә'мин етмәк үчүн, бунлар да дәрслијә дахил едилмәли, һәм дә бу материал әсасән јени, долғун мәзмунлу, јүксәк бәдии кејфијјәтли әсәрләрдән сечилмәлидир. Бундан башга, синифдән хариҹдә шакирдләрин мүстәгил охумасы үчүн дә һәр синфә ҝөрә ајрыҹа «Оху — мүталиә китабы» нәшр едилмәли, бураја һәм орижинал, һәм дә дүнја әдәбијјатындан сечилмиш ән ҝөзәл ше'р, поема, һекајә, повест, очерк вә хатирәләрдән нүмунәләр дахил едилмәлидир.

Үмумијјәтлә, ушаг вә ҝәнҹләрин, еләҹә дә һаггында данышдыгымыз јенијетмәләрин оху даирәсини ҝенишләндирмәк үчүн бәдии тәрҹүмәнин әһәмијјәти бөјүкдүр. Мә'лум олдуғу кими, һәлә Белински ҝәнҹ нәслин тәрбијәсиндә дүнја халглары әдәбијјатындан тәрҹүмә едилмиш әсәрләрин әһәмијјәтини хүсусилә гејд етмиш: М. Горки исә өлкәмиздә дүнја әдәбијјаты китабханасы нәшринин ән һәрарәтли тәшәббүскары олмушдур. Хүсусән Валтер Скотт, Дүма, Ҹек Лондон, Һүго, Мајн Рид, Дефо, Свифт вә саир бөјүк сәнәткарларын тарихи, фантастик, маҹәралы әсәрләри бүтүн дүнјанын ҝәнҹ охуҹулары арасында бөјүк рәғбәт вә мәһәббәт газанмышдыр. Бунларын дилимизә системли тәрҹүмәси гајдаја салынмалыдыр. Бәдии тәрҹүмәнин кејфијјәтсизлијиндән шикајәт тамамилә һаглыдыр. Бәдии тәрҹүмәнин кејфијјәтини јүксәлтмәк уғрунда әлагәдар тәшкилатлар, биринҹи нөвбәдә нәшријјат вә редаксијалар чох ҹидди мүбаризә апармалыдырлар.

Бунунла јанашы, һәм өз әдәбијјатымыздан, һәм дүнја әдәбијјатындан ҝәнҹләримиз үчүн охумаға тамамилә јарарлы вә фајдалы олан әсәрләрин бир чоху он илләрлә бундан әввәл чап едилмиш, инди артыг бунлары нәинки сатышда, һәтта китабханаларда да тапмаг мүмкүн дејилдир. Сон заманлар исә, истәр әдәби ирсимиздән, истәрсә мүасир јазычыларымызын јени чап едилән чохҹилдли күллијјатлары арасындан јенијетмәләрә јарарлы әсәрләри тапыб охумаг, әлбәттә, мәктәблиләр үчүн чох чәтиндир. Буна ҝөрә дә нәшријјатларымыз, һәм орижинал әдәбијјатымыздан, һәм дә дүнја әдәбијјатындан сечилмиш белә әсәрләрдән ибарәт «мәктәбли китабханасы» силсиләси һалында китаблар нәшрини тәшкил етмәлидир. Бу вәзифә биринҹи нөвбәдә «Ҝәнҹлик» вә «Маариф» нәшријјатларынын өһдәсинә дүшүр.

Јенијетмә вә ҝәнҹләрин оху даирәсини ҝенишләндирмәк саһәсиндә хүсусән ушаг вә ҝәнҹләр мәтбуатымыз бөјүк иш ҝөрә биләр. Шүбһәсиз о бири мәтбуат органлары да јенијетмә вә ҝәнҹләримизин јүксәк тәләбатына ујғун—бәдии әсәрләрин һәм јаранмасына, һәм дә јајылмасына јахындан көмәк етмәлидирләр.

М. РЗАГУЛУЗАДӘ